

İNSAN HAKLARI VE KAMU ÖZGÜRLÜKLERİ

acikogretim.biz

ADL106

KISA ÖZET

1.ÜNİTE İnsan Hakları ve İnsan Hakları Hukuku Kavramı

GİRİŞ

İnsan hakları, belli bir tarihi dönemde, insanların sahip olmaları gereken hak ve hürriyetleri ifade eder. Bütün insanların hiç bir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan olmaları nedeniyle, doğuştan ve insanlık onurunun gereği olarak sahip oldukları hakların tamamını kapsayan bu terim, bu niteliği itibariyle *gerçekleştirilmiş bur durumdan çok varılmak istenen bir ideali* gösterir. Teorik olarak bütün insanlara tanınması gereken *ideal haklar listesi*, çeşitli ülkelerde değişik ölçülerde uygulama alanına geçmiş olabilir.

TANIM VE TERİM MESELESİ

İnsan hakları, “*insanın insan olmaktan kaynaklanan hakları*”dır. İnsan hakkı; “hangi ulu-sal, etnik, dinî, zümrevî veya mesleki topluluktan olursa olsun, her kişinin yalnızca insan olmak itibariyle sahip bulunduğu değeri korumaya dönük eylem potansiyelinin başkalarının tanınmasını ve her çeşit dış müdahaleye karşı korunmasını gerektiren en üstün ahlaki iddia veya taleptir” insan hakları, hareket noktası olarak bireyi kabul etmekte ve bireylere insanca bir yaşam sürmeleri için gerekli asgari şartların sağlanmasını amaçlamaktadır. Kavramın merkezinde yer alan “insan” unsurunun bir sonucu olarak bu haklar genellikle evrensel ölçekte tanımlanmakta ve uluslararası düzenlemelere konu olmaktadır.

İNSAN HAKLARININ ŞARTLARI VE UNSURLARI

İnsan Haklarının Şartları

Bir hakkın insan hakkı olarak tanımlanabilmesi için temel olması, evrensel olması ve açıkça tanımlanabilir olması gerekir. *Temel hak* ifadesi, insan haklarının asgari hayat şartlarını konu aldığına işaret eder. *Evrensellik*, ülkenin gelişmişliğine bakılmaksızın insan haklarının herkes için uygulanabilir olmasını gerekli kılar. İnsan hakları evrenseldir çünkü ihtiyaçlar ve kapasitelerle ilgili olarak tüm insanlar için geçerli olan kabullere dayanmakta ve hayatta olan tüm insanlara uygulanabilmektedir.

İnsan Haklarının Unsurları

Bir insan hakkının varlığından söz edebilmek için “yetki”, “talep”, “tanınma-saygı gösteril-me” unsurlarından oluşması gerekir. Hakkın özü bir şeyi yapabilme *yetkisidir*. Bu onun aynı zamanda bir zorunluluk değil, bir izin niteliği gösterdiği anlamını da taşır. Başka bir ifadeyle, hak sahibi hakkın konusundan yararlanıp yararlanmamak bakımından bir takdir yetkisine sahiptir ancak kişi hakkını kullanmaya zorlanamaz. Eğer bir kimse için zorunluluk söz konusu ise, o kişinin hak sahibi olmasından bahsedilemez; olsa olsa o bir “*ödevli*”dir. “*Cevaz*” anlamında hak, bir kişiye takdir yetkisi tanır, onu hukuki iktidarla donatır, bunu kullanıp kullanmamak hak sahibine aittir.

Hak Kavramı

“Hak” kavramı, sözlükte “gerçek, sabit ve doğru olmak, gerekmek, bir şeyi gerçekleştirmek” anlamları yanında, “buyurmak, bir kanunla sabit hâle getirmek; Tanrı veya insanlara karşı ödev, hukuk, imtiyaz” anlamlarına gelmektedir. “Hak” kelimesi, adalet; adalet veya geleneğin gerektirdiği veya kişiye tanıdığı şey, gerçek ve doğru olan şey gerçeğe uygunluk” anlamlarında da kullanılmaktadır.

İNSAN HAKLARININ NİTELİKLERİ

İnsan hakları başka hak kategorilerinden ayırt etmeye yarayan; “evrensellik”, “doğuştan sa-hip olma”, “toplum öncesi olma”, “mutlaklık”, “vazgeçilmezlik”, “birey hakkı olma”, “çoğun-lukla hürriyet hakkı olma”, “temel hak olma”, “esas olarak devlete karşı ileri sürülebilen iddia-lar niteliğinde olma” gibi kimi niteliklere sahiptir. Ancak bu niteliklerin, günümüzün “insan hakları” söyleminde dile getirilen hakların tümü için geçerli olduğunu söylemek zordur.

Evrensellik

İnsan hakları evrenseldir çünkü ihtiyaçlar ve kapasitelerle ilgili olarak tüm insanlar için geçerli olan kabullere dayanmaktadır ve hayatta olan tüm insanlara uygulanabilmektedir. Bütün insanlar zamana ve mekâna bağlı olmaksızın insan haklarına sahiptirler. Dolayısıyla, insan doğası, dil, din, köken, cinsiyet gibi ayrımlara göre farklılaşmadığı için, insanın doğasından kaynaklanan haklar, dünyanın neresinde yasarsa yaşasın tüm insanlar için aynı olmalıdır.

1993 Dünya İnsan Hakları Konferansı Viyana Bildirgesi’nde insan haklarının evrensel olduğu ve bunun “tartışma konusu” dahi olamayacağı belirtilmiştir. İnsan hakları, ahlaki, normatif, hak sahipliği ve tarihsel özgünlüğü açısından evrenseldir. İnsan haklarının, normal olarak diğer ahlaki, hukuki ve siyasi taleplerden önce gelmesi, insan haklarının ahlâkî evrensellikliğini oluşturur.

Doğuştan Kazanılma: İnsan hakları, insanın doğuştan sahip olduğu, doğasından ve niteliğinden kaynaklanan, kişiliğinden ayrılmaz haklardır. İnsan hakları, varlığı hukukun tanımına bağlı olan ve sonradan kazanılan haklardan tamamen farklıdır.

Mutlaklık: İnsan haklarının varlığı herhangi bir kayda ya da şarta bağlanamaz; hiçbir düşünce ve mülahazayla varlıkları inkâr edilemez, geçersiz kılınmaz. Ancak, insan haklarının varlığı, insanın topluma karşı ödevlerinin varlığına bağlı değildir. Bu nedenle, insan haklarının kapsamı daraltılamaz, pazarlık konusu yapılamaz.

Vazgeçilmezlik: İnsanlar, insan haklarına, sırf insan olmaları nedeniyle doğuştan sahip olmaktadır. Bu nedenle, insanlar, insan haklarını sözleşmeyle başkalarına devredemeyecekleri gibi, bunlardan vazgeçemezler de. Çünkü insan hakları doğrudan doğruya insanın kişiliğine bağlıdır.

Bireye Ait Olma: İnsan haklarının öznesi bireylerdir. İnsan hakları temelde birey haklarıdır. Çünkü topluluk, cemaat, grup, sınıf ve toplum gibi kolektiviteler, varlıkları bireylerden bağımsız olan aslî gerçeklikler olmayıp bireylerden oluşan ilişki ağlarıdır. Dolayısıyla **toplulukların hakları** insan haklarına göre ikincil konumdadırlar.

Çoğunlukla Hürriyet Hakkı Olma: Hürriyet, insan iradesi üzerinde dış müdahalelerin, baskıların ve kısıtlamaların olmamasını; en genel anlamda, hayatı hangi değer ve ideallere göre yaşayacaklarına, keyfi bir müdahale olmadan bireylerin kendilerinin karar verebilmelerini ve o yolda hareket edebilmelerini ifade eder.

Temel Hak Olma: İnsan hakları temel haklardır; çünkü varlıkları egemenin iradesine bağlı değildir. İnsan haklarının temel olmasından kastedilen, onların anayasal düzenin temelini oluşturdukları veya oluşturmaları gerektiğidir. İnsan haklarının anayasal düzenin temelini

oluşturmaları, onların hem kamu politikalarına yön gösterecekleri hem de bunlara aykırı hiç bir yasal ve idari tasarrufla bulunulamayacağı anlamına gelir.

Devlete Karşı İleri Sürülen İddialar Niteliğinde Olma: Ahlaki talepler niteliğinde olan insan hakları özünde siyasi nitelik taşırlar. İnsan hakları doktrininin temel işlevi, siyasi iktidarların keyfi müdahalelerine engel teşkil edip *iktidarı sınırlandırmak*; iktidarı bireyin rızasına dayandırarak bireyin kendini gerçekleştirebilmesinin yolunu açmak ve devletin bütün uygulamalarında *insan haklarını koruma duyarlılığıyla hareket* etmesini sağlamaktır.

Tanım: Devletin basta gelen ödevi, insan haklarını tanımadır. Kendi yetki alanındaki kişilerin haklarını reddeden devletin meşruiyeti tartışılır.

Dokunmama: Devletin görevlerinden birisi de sivil, kamusal ve siyasal alanda insan hakları kullanımına karışmamasıdır. İnsanlar, devlet müdahalesinden uzak bir şekilde, kendi dünya görüşleri ve tercihlerine göre kendi hayatlarını düzenleyebilmeli, eğer uygun görüyorlarsa başkalarıyla ortak amaç ve idealleri çerçevesinde, müdahaleden uzak bir şekilde, her türden gönüllü faaliyetler yapabilmelidirler. İnsan haklarına devletin müdahalesi *istisnai* bir durumdur ve ancak *sivil barışın korunması* amacıyla haklı gösterilebilir.

Koruma: Temel görevi insan haklarını korumaktır. Asıl ihlal eden devlet olmakla beraber, insan haklarına yönelik olarak, kendisinden gelebilecek ihlal ve tecavüzlerin yanında, başka kişi ya da gruplardan gelecek saldırıları önlemek ve mevcut saldırıları yaptırıma bağlamak da devletin ödevidir.

Temin-Tedarik: Kural olarak insan hakları kişilerin devletten kendilerine genel olarak karşılıksız avantajlar sağlamasını talep etmeleri hakkını vermemekle birlikte, istisnai durumlarda devletin kişilere bazı temin-tedarik yükümlülükleri olduğu söylenebilir

İnsan Haklarının Bütünlüğü

İnsan hakları, içerikleri, işlevleri ve sınırlamaları bakımından birbirinden farklılık taşırlar. Ama hepsi bir bütünün bileşenleri, ayrı uygarlık sisteminin ayrılmaz parçalarıdır. İlk bakışta bazı hakların diğerine nazaran daha önemli ve öncelikli olduğu görülebilir.

İnsan haklarının bütünlüğü ilkesine çeşitli uluslararası bildireler ve toplantılar-da, BM'nin kararlarında açıkça yer verilmiştir. IHEB'in kabulünün 20. yılı çerçevesinde BM'ce 22.04–13.05.1968 tarihleri arasında **İran'da** gerçekleştirilen Konferans'ın ardından yayımlanan **Tahran Bildirgesi'nin** 13. Maddesinde, insan haklarının bir bütün olduğu söylendikten sonra, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olmaksızın medeni ve siyasi hakların tam olarak gerçekleşmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir.

Hukuken Korunma Zorunluluğu: Bütün bu özelliklerin en önemli sonucu, insan haklarının hukuk kuralları tarafından korunmasının zorunlu olmasıdır. Hatta bu haklarla ilgili anlaşmazlıklar, tüm taraflara tam adil ve eşit davranmayı mümkün kılacak usul ve esasları uygulayan yetkili, tarafsız ve bağımsız bir mahkeme yoluyla yargısal olarak ele alınmalıdır.

İNSAN HAKLARININ DİKEY VE YATAY ETKİSİ

İnsan haklarının özel yapısı, hem birey ile devlet ve hem de bireylerin kendi aralarındaki ilişkilerde ortaya çıkabilmektedir. Birey ile devlet arasındaki ilişkiye insan haklarının “*dikey etkisi*” denilmektedir.

İNSAN HAKLARININ SINIFLANDIRILMASI

Her ne kadar insan hakları bir bütün ise de ve insan haklarının bütünlüğü ilkesinin doğal bir sonucu olarak, sınıflandırmanın anlamsızlığı ortada ise de insan hakları öğretilerde çeşitli açılardan sınıflandırılmıştır.

Kolektif ve Bireysel Haklar Ayırımı: Kullanım şekilleri bakımından insan hakları bireysel ve kolektif haklar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bireysel haklar, her bir bireyin başkasının katılımına gerek duymaksızın kullanabileceği haklardır.

Temel Haklar – Temel Olmayan Haklar Ayırımı: Temel haklar-temel olmayan haklar ayırımına göre, uluslararası hukuk alanında dile getirildikleri anlaşmalara göre, taraf oldukları devletler tarafından aykırı davranılmayan haklar temel haklar, diğerleri ise *temel olmayan* haklardır. Bu yaklaşıma göre temel nitelikteki haklar şunlardır: Yasama hakkı, kişinin maddi ve manevi varlığını koruma hakkı, işkence, zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, borç nedeniyle hapis yasağı, ceza kanunlarının geriye yürümemesi, kanun ve hukuk önünde eşitlik hakkı, din ve vicdan hürriyeti vb.

Negatif Haklar – Pozitif Haklar Ayırımı: Geleneksel bir yaklaşımla haklar, pozitif haklar ve negatif haklar olmak üzere bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır.

Yasal Haklar – Moral Haklar Ayırımı

Özellikle pozitivist görüşü benimseyenlerce kabul edilen bu sınıflandırmaya göre, *yasal haklar*, yasama organının çıkardığı yasalarla ortaya konulan ve geçerlik kazanılan haklardır. Buna karşılık, *moral haklar*, yasal haklardan bağımsız ve onlara ön gelen, yasal hakların üstünde ve her zaman geçerli olan haklardır. Moral haklar, özellikle doğal hukuk görüşünü benimseyenler arasında taraf bulmaktadır.

Koruyucu Haklar-İsteme Hakları- Katılma Hakları Ayırımı: Diğer bir kısım yazarlar, insan haklarını kişilerin devlete ve devletin de kişilere olan hakları olarak ikiye ayırdıktan sonra; devletin kişilere olan haklarını kişisel haklar, sosyal haklar ve siyasi haklar olmak üzere üçe ayırmaktadırlar. Anayasanın kamu hakları ile ilgili hükümleri incelendiğinde bu sınıflandırmaya biraz uyduğu görülür.

Klasik Haklar – Sosyal Haklar Ayırımı: *Klasik Haklar*, kişisel ve siyasal hakları kapsamaktadır ve asıl amacı birey karşısında devletin gücünü sınırlandırmayı sağlamaktır. *Sosyal haklar* ise ekonomik, sosyal ve kültürel hakları içermektedir.

Tarihî Gelişimine Göre İnsan Haklarının Sınıflandırılması

Fransız hukukçu *Karel Vasak* tarafından insan hakları üç kuşağa göre sınıflandırılmıştır. Birinci kuşak kişi hakları ve siyasî haklar, ikinci kuşak ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve üçüncü kuşak ise dayanışma haklarıdır. Birinci kuşak insan hakları, büyük ölçüde *aristokrasi-burjuvazi*

çatışmasına dayanmaktadır. İki sınıf arasındaki ilişki özellikle siyasî haklarda somutlaşmaktadır. Feodal düzene karşı devrimci burjuvazinin verdiği mücadele *hürriyet* ve *eşitlik* kavramlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. XVII. ve XVIII. yüzyıl Amerikan ve Fransız devrimlerinden doğan birinci kuşak haklar, bu yüzyıllarda doğan “*tabii hukuk doktrini*” ile “*ferdiyeci doktrin*” klasik hürriyetlerin formüle edilmesinin kuramsal temellerini sağlamışlardır.

İNSAN HAKLARININ TARİHİ GELİŞİMİ VE POZİTİF HUKUKA

GEÇİŞİ Tarihi Gelişimi

İlk Çağ'da: İnsanların, siyasi iktidarlara karşı mutlaka korunması gerektiğinin anlaşıldığı, siyasi iktidarlar karşısında dokunulmaz ve devredilmez birtakım haklara sahip olduklarının belirtildiği andan itibaren insan hakları düşüncesinin ortaya çıktığı söylenebilir. İnsan hakları düşüncesinin felsefi düzeyde ilk ortaya çıkışı Antik Yunan'a kadar uzanır.

Orta Çağ'da: Orta Çağ'da iki olay insan hakları açısından önemlidir. Bunlardan biri Hristiyanlığın ortaya çıkışı, ikincisi de feodalizmdir. Feodalizmde yönetilenler, yöneticilere karşı hizmet ve sadakatle borçlu olup, yönetilenler de onları korumakla yükümlüdür. Bu dönemde hürriyet, derebeylerin toprakları üzerindeki hürriyetleri olarak anlaşılmıştır. Bundan dolayı bu dönemde temel hak ve hürriyetlerin karşılıklı olarak tanınmasından söz edilemez.

Yeni Çağ'da: Yeni Çağ'da insan hakları siyasi düşünce tarihini ilgilendiren felsefi bir tartışma olmaktan çıkmış devletin anayasal hukuk düzenini ilgilendiren bir konu olarak hukuk alanına girmiştir. Bu dönemde mutlak egemen devlet anlayışı zayıflamış, kişiler ve sınıflar arasındaki dengesizlikler ve eşitsizlikler giderilmeye çalışılmış ve insan hakları anayasalarda yer alan haklar olarak hukuk hayatına mal edilmiştir.

Pozitif Hukuka Geçiş

İnsan haklarının felsefi ve ahlaki bir konu olmaktan çıkıp, pozitif hukuk kurallarıyla güvence altına alınmasıyla ilgili gelişmeler Batı (Avrupa) kaynaklıdır. Ancak bu tür gelişmeler, bütüncül bir insan hakları anlayışının sonuçları olarak gerçekleşmekten ziyade, ortaya çıktıkları ülkedeki, toplumsal ve siyasi mücadeleler sonucunda egemen konumda olanlardan koparılan kısmî tavizler şeklinde olmuştur.

İNSAN HAKLARI HUKUKU

Kapsamı ve Hukuk Dalları İçindeki Yeri

İnsan Hakları Hukuku esas olarak savaş dışı koşullarda geçerli normları ve kurumları düzenler. Savaş dışı koşullar genelde olağan rejim koşullarıdır. Olağanüstü rejim koşulları da insan hakları hukukunun düzenlediği bir alan olmakla birlikte, olağanüstü rejim nitelemesi, “savaşı” kapsamaz. Savaş koşullarında bile askıya alınamayacak haklar ve özgürlükler insan hakları hukukunda bulunmakla birlikte, savaş kapsamındaki eylemler bir başka hukuk dalı olan İnsancıl Hukukun ilgi alanındadır ve savaştan kaynaklanan eylemlerle ilgili insancıl hukukun mekanizmaları çalışır.

İnsan Hakları Hukukunun Özellikleri

İnsan hakları normlarının özellikleri, onların ahlâkî-kültürel normlardan ve hukuk normlarından bazı farkları şunlardır: **Evrensellik** İnsan hakları normları, belirli tarihsel koşullarda, insanın bazı yapısal imkânlarının değer bilgisinden türetilen normlardır: İnsanın bu yapısal imkânlarının gerçekleşebilmesi için gerekli olduğu düşünülen koşulları dile getirirler.

Muamele Görme İlkeleri Niteliğinde Olmaları

Muamele görme ilkeleri olarak insan hakları, doğal ya da rastlantısal özellikleri ne olursa olsun, her insanın etik olarak nasıl bir muamele görmesi gerektiğini dile getirmeye çalışırlar. Bundan dolayı insan hakları yasaları için temel normlardır. Muamele Etme İlkeleri Niteliğinde Olmaları Muamele etme ilkeleri olarak insan hakları ise, aynı zamanda kamu yaşamında insanlar arası ilişkiler için davranış normlarıdır. Kamu yaşamında doğru eylemlerin asgari koşullarını dile getirirler.

Devletin Temel Ödevlerini Dile Getiren Talepler Niteliğinde Olması

İnsan hakları, belirli bir devlet tarafından devletin temel ödevlerini dile getiren talepler niteliğindedir. Bu ödevlerin basında, insan haklarına uygun kanunlar çıkarmak, çıkarılan kanunların uygulanmasını sağlamak ve bundan da öte bu kanunları tek tek durumlara uygulayacak olanların bunu yapabilecek hale gelebilmeleri için eğitilmesini sağlamak gelmektedir.

Bu Özeti tamamını, Çıkarmış Sorularını, Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/insan-haklari-ve-kamu-ozgurlukleri-ady212u?search=ADL106U>

